

Likainen sota ja historiatietoisuus Meksikossa

Anna-Emilia Hietanen on valmistunut Meksikon UNAM-yliopistosta Latinalaisen Amerikan tutkimuksen tohtoriksi erikoisalanaan muistin politiikat Meksikossa ja Chilessä.

Menneisyyden ja nykyisyyden suhde on viime vuosina puhuttanut tutkijoita monissa maissa. Historiatietoisuus, muisti, historiakulttuuri, historiapolitiikka. Näitä käsitteitä on käytetty apuna, kun on pohdittu, miten ihmiset kokevat suhteensa menneisyyteen ja miten menneisyys ja nykyisyys kietoutuvat toisiinsa.

Meksikolaiseen historian tutkimukseen tällaiset ”muoti-ilmiöt” eivät ole vielä rantautuneet. Akateeminen historian tutkimus ei juurikaan käsittele historiallisia ilmiöitä, vaan keskittyy historiallisiin tapahtumiin ja prosesseihin. Monet maan historioitsijoista ovat linoittautuneet tiukasti rankelaisiin juoksuhautoihinsa ja kokevat työkseen tutkia sitä, mitä menneisyydessä ”todella” tapahtui, kyseenalaistamatta historian tutkimuksen objektiivisuutta. Tästä näkökulmasta olisikin vaikeaa tutkia esimerkiksi historiatietoisuutta – eihän tärkeää ole se, miten ihmiset kokevat historian, kun historian tutkijat voivat kertoa, mitä menneisyydessä todella tapahtui.

Rankelaisen painotuksen lisäksi historiallisia ilmiöitä käsittelevän tutkimuksen vähyyteen vaikuttaa epäilemättä sekin, että monet meksikolaiset historioitsijat käsittävät historiaksi vain suhteellisen kaukaisen menneisyyden. Esimerkiksi maan suurimman julkisen yliopiston, UNAMin, historian tutkimuksen instituutti käsittelee ”nykyhistoriaksi” juuri ja juuri Meksikon valtakunnan. 1920-luvun jälkeiset tapahtumat eivät näiden historioitsijoiden tutkimuskohteeksi kelpaa – niitä analysoidaan muut tieteenalat.

Onneksi viime vuosina myös Meksikossa on herännyt kiinnostus historiallisen tiedon luonteeseen ja historian kokemisen analysointiin. Silti Meksikossa ollaan vielä kaukana siitä tasosta, jolla monet muut Latinalaisen Amerikan maat ovat näiden ilmiöiden tutkimuksessa. Monissa alueen maissa lähihistorian vaikeat kokemukset ovat herättäneet tarpeen tutkia historiakäsitysten merkitystä nykyisyydelle. Massiivisia ihmisoikeusloukkauksia harjoittaneiden diktatuurien tai yhteiskuntia raadelleiden sisällissotien perintöä ja merkitystä demokratisoitusprosesseille on Latinalaisessa Amerikassa käsitelty ennen kaikkea muistitutkimuksen kautta. Esimerkiksi Argentiinassa ja Chilessä kiinnostus muistamiseen ei kuitenkaan rajoitu pelkästään yliopistomaailmaan, sillä monet kansalaisjärjestöt ajavat aktiivisesti ihmisoikeusrikkosten muistamiseen liittyviä tavoitteita.

Meksikossa edes lähimenneisyyden poliittinen väkivalta ei ole herättänyt vastaavaa innostusta muistitutkimukseen tai historiatietoisuu-

den tutkimiseen. Poliittinen vaino oli maata 70 vuotta autoritäärisesti hallinneen Institutionaalisen vallankumouspuolueen PRI:n aikana yleistä, ja erityisen ankaraa 1960-luvun lopusta 1980-luvun alkuun, kun eri puolille maata syntyi sissiliikkeitä. Tämän ns. likaisen sodan aikana armeija, poliisi ja puolisolitaalliset ryhmät vangitsivat laittomasti, kiduttivat ja murhasivat sisseiksi epäiltyjä tai heidän sukulaisiaan. Useita satoja ihmisiä ”katosi” pidätysten jälkeen, ja maaseudulla kokonaiset kylät kärsivät poliittisesta vainosta.

PRI onnistui kuitenkin kätkemään 1960- ja 1970-luvun poliittisen väkivallan suurelta yleisöltä. Sissiliikkeiden olemassaoloa – etenkin niiden ideologiaa ja tavoitteita – ei tunnustettu, vaan sissit ja sissien auttamisesta syytetty esitettiin tavallisina rikollisina. Uhrien on ollut vaikeaa saada ääntään kuuluviin. Monet meksikolaiset eivät edelleenkään ole tietoisia poliittisen vainon laajuudesta ja systemaattisuudesta. Aihe on alkanut kiinnostaa tutkijoitakin vasta viime vuosina.

Edes hallinnon vaihtuminen ei herättänyt juurikaan julkista keskustelua menneisyyden tilinteosta. Kun oikeistolainen Kansallinen toimintapuolue (PAN) voitti vuonna 2000 presidentinvaalit, puolueen ehdokas Vicente Fox korosti menneisyydenkäsittelyn välttämättömyyttä ja lupaili, että totuuskomissio tutkisi PRI-hallinnon aikaiset ihmisoikeusloukkaukset. Uuden hallituksen into kuitenkin hiipui pian. Totuuskomission sijaan perustettiin erikoissyyttäjänvirasto, jonka oli tarkoitus ratkaista kerralla sekä totuuden että oikeuden ongelma. Monet ihmisoikeusjärjestöt olivat kuitenkin jo alusta asti skeptisiä tämän uuden instituution suhteen. Hallitus osoittikin toiminnassaan tiettyä pelkoa menneisyyttä kohtaan: vallanpitäjien on hallittava historiaa ja annosteltava sitä kansalle sopivassa määrin, jotta liiallinen historiatietoisuus ei räjähdä käsiin ja aiheuta vakavia poliittisia seurauksia.

Hallituksen ja presidentin ambivalentti asenne, oikeuslaitoksen vähäinen kiinnostus ihmisoikeusrikosten rankaisemiseen ja erikoissyyttäjänviraston omat virheet olivat osaltaan syynä surkeisiin tuloksiin. Sen lisäksi, että virasto ei saanut ihmisoikeusrikollisia tuomiolle, se ei myöskään onnistunut lisäämään tietoisuutta lähimenneisyyden ihmisoikeusrikoksista. Sensuroitu loppuraportti julkaistiin vain Internetissä ja poistettiin pian virallisilta sivuilta.

Ns. likaiseen sotaan liittyvä historiatietoisuus ei ole vain historiallisista ilmiöistä kiinnostuneen tutkijan kuriositeetti. Se, miten historia koetaan, vaikuttaa nykyisyyden tulkitsemiseen ja tulevaisuudenodotuksiin. Monissa Latinalaisen Amerikan maissa onkin korostettu ihmisoikeusrikosten muistamisen tärkeyttä siksi, että vastaavat tapahtumat voitaisiin tulevaisuudessa estää. Meksikossa tämä ”*nunca más*” (”ei koskaan enää”), ei ole saanut samalla tavalla jalansijaa, vaikka menneisyyden ihmisoikeusrikosten selvittäminen saattaisi auttaa purkamaan rankaisemattomuuden kierteen. Historiatietoisuuden (tai sen vähyyden) vaikutus tulevaisuutta koskeviin päätöksiin näkyy myös siinä, että PRI-puolueen ehdokkaalla ennustetaan olevan varsin hyvät mahdollisuudet voittaa ensi vuoden presidentinvaalit. Kun lähimenneisyyden korruptiota ja ihmisoikeusrikoksia ei ole julkisesti käsitelty, on kansan helpompi uskoa poliitikkojen vakuuttelut siitä, että puolue on uudistunut – vaikka samat ihmiset jatkavat sen hallinnossa.

Olisikin toivottavaa, että useammat meksikolaiset historioitsijat kiinnostuisivat historiatietoisuuden ja sen kanssa läheisesti tekemisissä olevien ilmiöiden tutkimisesta, oli sitten kyse ns. likaisen sodan tutkimisesta tai muista menneisyyden tapahtumista. Se voisi tuoda uusia tuulia maan historian tutkimukseen, ravistella rankeista objektiivisen ja eksaktin historiatieteen harhaa ja auttaa ymmärtämään meksikolaista yhteiskuntaa uudella tavalla.